

مروری بر سیر توانبخشی حرفه ای در جهان

ستاره قهاری :

عضو هیات علمی گروه کار درمانی

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

مقدمه :

کار وسیله ای برای امرار معاش و برآورده نمودن نیازهای اجتماعی و احساس ارزشمندی شناخته شد و اهمیت آن برای افراد معلول دوچندان است. فراهم کردن سرویس های توانبخشی حرفه ای در کشورهای درحال توسعه با کمک مشاورین و متخصصین سا

مان جهانی کار سیری رو به بهبود داشته است. در زیر چند تجربه موفق بکارگماری افراد معلول از کشورهای مختلف جهان آمده است.

تساوی فرصتهای اشتغال برای افراد ناتوان از نظر سازمان جهانی کار International Labour Organization (ILO) :

سازمان جهانی کار به بهبود وضعیت زندگی حرفه ای زنان و مردان و گسترش فرصت اشتغال برای افراد بیکار می پردازد و افرادی که بعلت ناتوانی بیکار هستند نیز در حیطه فعالیت ILO قرار می گیرند. ILO به امور مربوط به کارگران و کارفرمایان و دولتهای مربوطه رسیدگی می کند. این سازمان از آغاز فعالیت درصدد برآورده نمودن حقوق افراد ناتوان بوده است بخصوص که این حقوق به منظور تشریک مساعی کامل آنان در امور اجتماعی و اقتصادی جامعه ضروری است. در سالهای اخیر، تلاشهای ILO مستقیماً برای فراهم کردن سرویس های توانبخشی حرفه ای در کشورهای درحال توسعه بوده است. هم اکنون، مشاورین و متخصصین بخش های محلی ILO در زمینه

توانبخشی حرفه ای در بیش از ۵۰ کشور جهان سوم مشغول فعالیت هستند.

براساس مصوبه شماره ۹۹ سازمان جهانی کار در کنفرانس بین المللی کار در سال ۱۹۵۵ این سازمان نه تنها در سطح جهانی موظف به تسریع پیشرفت توانبخشی حرفه ای و سرویسهای بکارگماری برای تمامی افراد ناتوان است، بلکه این مصوبه تأکید می کند که یکی از مهمترین اهداف سرویس های توانبخشی حرفه ای آموزش و اشتغال افراد ناتوان براساس تواناییهای آنها است. در سال ۱۹۸۳ در کنفرانس بین المللی کار قرارداد شماره ۱۵۹ و توصیه نامه شماره ۱۶۸ در مورد توانبخشی حرفه ای و اشتغال افراد ناتوان نیز به تصویب رسید.

قرارداد شماره ۱۵۹ تأکید می کند که توانبخشی حرفه ای و سیاست های اشتغالی باید بر مبنای فراهم نمودن فرصت های اشتغال برابر بین افراد ناتوان و سایر کارگران تنظیم گردند. و همچنین باید تساوی فرصت ها و درمان ها بین زنان و مردان مبتلا به ناتوانی رعایت شود.

این بخش دوم در توصیه نامه شماره ۱۶۸ به این ترتیب آمده است که باید افراد ناتوان از فرصت های برابر در درمان، جذب به کار و پیشرفت در آن لذت ببرند.

پس رفت اخیر اقتصادی به شدت بر فرصت های شغلی برای افراد ناتوان تأثیر گذاشته است. حتی اگر شغلی فراهم شود، بسیاری از افراد ناتوان در سطحی پایین تر

اقدامات قانونی برای اشتغال آزاد :

یکی از راههای اجرا شده در بسیاری از کشورها ، اقدامات قانونی است که سبب می شود افراد ناتوان بصورت منصفانه ای در بازار آزاد به کار پردازند. این قوانین برای کارفرمایان در بکارگیری تعدادی از افراد ناتوان یا در نظر گرفتن سهمیه ای برای آنان وضع شده است.

انگلستان یکی از کشورهای پیش کسوت در امر اشتغال افراد ناتوان است. حدود نیم قرن پیش در این کشور، سیستم سهمیه ای تنظیم شد که در آن هر شرکت که ۲۰ کارمند و یا بیشتر داشت ، موظف بود حداقل ۲ درصد از کارمندان خود را از بین افراد ناتوان انتخاب کند. در حال حاضر در بین حدود سی و سه هزار کارفرما در انگلستان با ۲۰ رده مختلف پرسنلی فقط نه هزار کارفرما یعنی ۲۶ درصد آنان از این قانون تبعیت کرده اند. بنابراین در چند سال اخیر بر حسن انجام این قانون تأکید بیشتری شده است. برای اعطای امتیاز به کارفرمایانی که تطبیق هایی لازم را در محیط فراهم کرده اند ، طرحهای خاصی اجرا شده و همچنین کمک های مالی ، به آن دسته از کارفرمایانی که فرصت شغلی خاصی را برای افراد ناتوان فراهم کرده اند ، در نظر گرفته شده اند. در فرانسه ، آلمان و ژاپن نیز شرایط مشابهی فراهم شده است.

در کشور آمریکا با بیش از ۴۵ میلیون فرد معلول ، دولت فدرال شرایط اشتغال تکیه گاهی را فراهم نموده است. اشتغال تکیه گاهی برای افراد مبتلا به ناتوانی های شدید طراحی شده است. فراهم کردن این نوع اشتغال مستلزم این است که فرصت های اشتغال به نوعی تنظیم شوند که تمامی شرایط یک کار خوب را داشته باشد (یعنی همراه با افراد سالم باشد و درآمد ، سودآوری و شرایط حرفه ای مناسبی داشته باشد) و درحین کار شرایط پیشرفت نیز فراهم گردد. یعنی امکان رفت و آمد ، آموزش های تکمیلی و سایر نیازهای فردی نیز برآورده شوند. نوع

از سطح تواناییشان بکار گمارده می شوند. میزان بیکاری افراد ناتوان در بیشتر کشورهای غربی ۵ برابر این میزان برای سایر افراد است. در کشورهای در حال توسعه ، این وضعیت بدتر است و احتمال اشتغال افراد ناتوان در بازار کار آزاد بسیار پایین و یا حتی برابر صفر است. افرادی که به امر اشتغال افراد ناتوان بدبین هستند این مسئله را مطرح می سازند که در زمان کمبود فرصت ها نمی توان برای افراد ناتوان کاری انجام داد و بهتر است اینگونه فعالیت ها را به زمان بهبود اشتغال موکول نمود. اینچنین فکری بسیار کوتاه بینانه است. در این زمان که مشکلات اقتصادی وجود دارد بهتر است با تنظیم برنامه های توانبخشی حرفه ای احساس قضاوت اجتماعی افراد را تشدید نمود و تأکید کرد که با وجود این مشکلات لازم است افراد با اراده جامعه که افراد ناتوان را نیز شامل می شوند درحالی قرار گیرند که از بی عدالتی رنج برند چراکه برابری فرصت ها و راه حل ها امر لوکس و غیرممکن در زمان بحران اقتصادی نیست.

استانداردهای ILO :

کشورهایی که قرارداد ILO را پذیرفته اند موظف هستند اقدامات لازم در زمینه توانبخشی حرفه ای را برای تمامی گروههای معلولین مبذول و فرصت های اشتغال آنان را افزایش دهند. توصیه نامه شماره ۱۶۸ تعدی از راه حل های ممکن جهت فراهم کردن فرصت های اشتغال برای افراد ناتوان را ذکر نموده است و انواع اشتغال حمایتی ، نحوه برگزاری کارگاههای تولیدی ، تعاونی ها و چگونگی رفع موانع فیزیکی و معماری را یادآور شده است. همچنین بر نیاز به شرکت جامعه در سازماندهی و بهبود سرویسهای توانبخشی تأکید کرده است.

حال به چند مورد از این اقدامات می پردازیم :

خود کاملاً مسلط و ماهر شدند. همچنین کار نابینا در کنار کار افراد بینا می‌تواند تولید بهتری را ارائه دهد. میزان موفقیت این کارخانه را می‌توان با مشاهده گسترش آن و همچنین ادامه فعالیت آن پس از حذف حمایت‌های ILO دریافت نمود.

طرح محصور :

یکی دیگر از روش‌هایی که برای اشتغال افراد ناتوان مناسب است، روش محصور است. کار افراد شدیداً ناتوان در کنار یکدیگر و با نظارت مستقیم سایر افراد در یک محیط کاری عادی است. اینگونه فعالیت برای ناشنوایان، نابینایان، عقب‌ماندگان ذهنی و افراد مبتلا به بیماری‌های روانی مناسب است.

یک مثال جالب برای این نوع فعالیت در آمریکا دیده می‌شود. افراد مبتلا به عقب‌ماندگی ذهنی در مرکز Sea World در شهر سان‌دیگو از ایالت کالیفرنیا بکارگمارده شده‌اند. در سال ۱۹۸۵ با همکاری شرکت Sea World و انجمن شهروندان عقب‌مانده ذهنی، تعدادی از افراد عقب‌مانده ذهنی برای اشتغال دائمی آموزش دیده‌اند. یک آموزش دهنده برای ۶ آموزش‌گیرنده در نظر گرفته شد. چند امکان کاری برای کارکنان فراهم بود. کارآموزان در طی چند هفته می‌آموختند که چگونه درست سروقت به سرکار بیایند و چگونه قسمت‌های مختلف می‌آموختند که چگونه با ناظرین و همکاران خود رفتار نمایند. بیش از همه بر مساوات در کار و سپس بر کیفیت تأکید می‌شد. میزان پیشرفت آنها خوب بود و طی ۶ تا ۸ ماه آموختند که درست مثل سایر کارکنان این شرکت کار و رفتار نمایند. در ابتدای کار، روسای شرکت Sea World درک مناسبی از افراد مبتلا به ناتوانی‌های رشدی نداشتند اما آنها فکر بازی داشتند و علاقه داشتند هرچیزی را تجربه کنند و یاد بگیرند.

دیگری از این حمایت‌ها شامل استفاده از یک معلم شغلی است که درحین کار بر انجام کار افراد ناتوانی که بکارگمارده شدند، نظارت می‌کند و مشکلات آنها را با ویزیت‌های هفتگی یا ماهانه حل می‌نماید.

اشتغال حمایتی :

بنظر می‌رسد بهترین حالت برای اشتغال افراد ناتوان، اشتغال حمایتی است. البته روش قدیمی حمایت کامل از افراد ناتوان درحین کار بتدریج منسوخ می‌شود و روش کارگاه‌های تولیدی جایگزین آن می‌گردد. تفاوت‌های اصلی بین کارگاه‌های تولیدی و کارگاه‌های حمایتی عبارتست از تأکید بر تولید وسایلی که پس از عبور از خط تولید سریعاً در بازار به فروش برسد و کارکنان شامل تمامی گروه‌های افراد ناتوان و همچنین افراد سالم است.

در سوئد، اشتغال حمایتی توسط SAMHAL شامل ۲۴ شرکت است که هر یک به یک استان وابسته می‌باشد و بطورکلی شامل ۳۴۰ کارگاه تولیدی است. این کارگاه‌ها بصورت مقطعی صنایع کوچک یا متوسطی را ارائه می‌دهند. در سال ۱۹۸۰ که این سیستم فعال گردید، ۲۲۰۰۰ نفر بکارگمارده شدند که این رقم در سال ۱۹۸۷ به ۳۰۰۰۰ نفر رسید. کارخانه چترسازی که متخصصین ILO در اتیوپی راه‌اندازی نمودند نمونه خوبی از یک پروژه خوبگردان موفق در کشورهای درحال توسعه است. در ابتدا بازار فروش چتر توسط متخصصین ILO مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. آغاز کار با ۱۸ نفر نابینا، ناشنوا و معلول جسمی حرکتی بود که قبلاً بیکار بودند و درحال حاضر ۵۰۰ نفر زن و مرد مبتلا به ناتوانی‌های شدید با حقوق خوب درحال کار هستند که خود ۳۰۰۰ نفر را حمایت می‌کنند. یکی از دلایل موفقیت این سیستم در این حقیقت نهفته است که هر یک از کارکنان در طی یک یا دو هفته در کار

- انجمن رویال ملی برای نابینایان سرویس های مشاوره ای و دوره های آموزشی را برای افراد معلول تدارک دیده است.
- سرویس مشاوره ای معلولین که قسمتی از کمیسیون سرویس های نیروی کار است ، دوره های شغلی ارائه می دهد.
- بعضی از افراد ناتوان قبل از ابتلاء به ناتوانی دوره هایی را گذرانده اند اما بعضی از آنان برای اولین بار شاغل می شوند.

فن آوری جدید :

پیشرفت های اخیر در فن آوری تأثیرات فراوانی (چه خوب و چه بد) بر دنیای اقتصاد ، ماهیت کار و کیفیت و کمیت اشتغال گذاشته است. این فن آوری جدید نه تنها تهدید کننده اشتغال نیست ، بلکه می تواند ظرفیت آنرا بالا ببرد. توانبخشی حرفه ای و آموزش افراد ناتوان باید با نیازمندیهای بازار کار همسو باشد. این نیازمندیها سریعاً با فن آوری تغییر یافته است. بنابراین نیاز بیشتری به هماهنگی صنعت و توانبخشی حرفه ای احساس می شود. اگر توانبخشی حرفه ای این فن آوری را مدنظر نداشته باشد ، نمی تواند کارکنانی مرفوق و کارآمد تربیت کند. بخش دیگر حائز اهمیت ، عبارتست از " ارتقاء اجتماعی " که شامل تغییرات در نگرش ها ، خستگی ناپذیری اجتماعی و درک تساوی حقوق می باشد. بنظر می رسد این امر با تغییرات سریع و رشد فن آوری همگام نیست. حضور در جامعه یکی از اهداف توانبخشی است اما فن آوری که به فرد مبتلا به ناتوانی شدید کمک می کند تا در منزل کار کند ، سبب ایزوله شدن فرد و کاهش یکپارچگی او می گردد. یک مثال خوب از هماهنگی برنامه های توانبخشی حرفه ای و فن آوری در آمریکا دیده می شود. در شش شهر این کشور ، صنایع IBM و Goodwill و سرویس های توانبخشی حرفه ای با یکدیگر همکاری کرده

تعاونی ها :

در کشورهای اروپای شرقی ، تعاونی ها بخوبی به امر بکارگماری افراد ناتوان پرداخته اند. بطورمثال در لهستان "حرکت تعاونی معلولین" در ارائه توانبخشی و سرویسهای حرفه ای طی راه اندازی ۴۷۰ تعاونی صنعتی و طرح کار درخانه و سرویس های کاری نقش اصلی را ایفا نموده است. حدود ۳۰۰۰۰۰ نفر بکارگمارده شده اند که ۲۰۰۰۰۰ نفر آنان به معلولیت جسمی حرکتی و ذهنی مبتلا هستند. حمایت دولت از این تعاونی ها بصورت چند جانبه است و شامل کاهش مالیات و یا حذف مالیات از کارگاههایی است که بصورت حمایتی عمل می کنند. حق انحصاری یا اولویتی تولید برای ۹۰ محصول و سرویس توسط دولت به این گروهها اعطاء شده است. با این حمایت های دولتی و تلاش های فراوان این گروه ، حرکت تعاونیهای معلولین لهستان درحال حاضر از نظر مالی بصورت خودگردان عمل می کند.

اشتغال فردی :

برای افرادی که در محلی بدون امکان اشتغال در بازار آزاد زندگی می کنند و یا کسانی که امکان رفت و آمد به محل کار را ندارند اشتغال فردی بهترین روش اشتغال است. احتمال دارد اشتغال فردی برای فردی فراهم شود که تجربه کاری گذشته نداشته باشد. در چنین مواردی ، شرایط باید فراهم شود تا آموزش های کوتاه و مفید به او داده شود.

در کشور انگلستان علاقه به سازماندهی اینگونه آموزش ها برای اشتغال فردی افراد ناتوان درحال افزایش است. بطورمثال :

- شرکت موتور فورد دارای یک بخش مدیریتی برای توانبخشی حرفه ای افراد ناتوان است.

افراد در مناطق روستایی کمک می‌کند تا کیوسک، مغازه‌ها و کسب‌های کوچک راه بیندازند. برای افزایش تأثیرگذاری برنامه‌های توانبخشی روستایی، توانبخشی سیار نیز فراهم شده است. یک تیم متخصص با یک وسیله حمل و نقل که تمامی وسایل لازم در آن تعبیه شده برای ارائه راهنمایی، آموزش و درمان‌های ابتدایی از نقطه‌ای به نقطه دیگر مسافرت می‌کنند.

دولت اندونزی که موفقیت خود را مدیون پرسنل کارآموده و محقق خود است، با کمک مراکز توانبخشی موفق خود تلاش می‌کند تا توانبخشی مبتنی بر جامعه را برای افراد ناتوان به اجرا درآورد.

نتیجه‌گیری :

کار ارزشی بیش از دریافت‌های مالی دارد. برای بسیاری از افراد ناتوان، کار سبب درمان و برآوردن نیازهای اجتماعی، تعاملات اجتماعی، احساس ارزشمندی و اعتماد به نفس است. فرصت برای داشتن کار مولد و مشارکت در به بارنشانیدن پیشرفت‌های اقتصادی امری است که در بسیاری از کشورهای درحال توسعه مورد توجه قرار نگرفته است.

References :

1. Marshal E.M., Looking back, The American Journal of Occupational Therapy, May 1985, Vol. 39, No. 5, 297-300.
2. Mergen Hagen P., American Demographics, Intertec Publishing, July 1997
3. Niwa S.I., Equilization of Opportunities in Employment of people with Disabilities, Voactional Rehabilitation Branch, International Labour Office.
4. Prasad L.N., Community Based Rehabilitation Program for the Blind in Nepal, Nepal Association for the Welfare of Blind.

و برنامه‌های آموزشی کامپیوتر را برای افراد مبتلا به پاراپلژی، کوادروپلژی، دیستروفی عضلانی، ضایعات شدید کمر و مشکلات بینایی و حتی نابینایی طرح ریزی نموده‌اند. این کارآموخندگان بعنوان برنامه‌نویسان کامپیوتر بکارگمارده می‌شوند. اگرچه این افراد با فارغ‌التحصیلان مراکز آموزش عالی رقابت می‌کنند. کارفرمایان این افراد مشابه فارغ‌التحصیلان با یکسال سابقه کار، را بمدت ۱۰ تا ۱۲ ماه مورد آزمایش قرار می‌دهند و سپس استخدام می‌کنند.

فرصت‌های شغلی در نواحی کشاورزی :

طرح‌های تولید شغل ذکر شده در بالا برای مناطق شهری بسیار مفید هستند. اما برای تعداد بی‌شماری از افراد ناتوان که در مناطق روستایی زندگی می‌کنند چه باید کرد؟

یک روش بسیار موثر برای توانبخشی حرفه‌ای افراد ناتوان در مناطق روستایی که درکشور اندونزی اجرا شده، روش توانبخشی مبتنی بر جامعه است که سازمان جهانی کار و برنامه‌های سازمان ملل با همکاری یکدیگر در ۸ سال اخیر پایه‌گذاری نموده‌اند. درکنار این پروژه، یک طرح اشتغال افراد ناتوان به این

5. Pedretti, Occupational Therapy for Physical Disfunctions, Mosby, 1996.
6. Matsui R., et al, Employment Measures for Persons with Disabilities in Japan: Recent Development, Labour Market and Employment, Vol. 32, No. 08, Aug 1993.
7. Region C., Work Systems for the Handicapped in Japan, Japan Society of Vocational Rehabilitation, 1999.

Vocational rehabilitation, as other kinds of rehabilitation services, is based on needs and opportunities in each country. International Labour Organization (ILO) has different regulations in the field of vocational

rehabilitation that countries of party of contract with ILO should implement them.

The purpose of this article is to review methods of increasing vocational opportunities for disabled people in free occupation, sheltered

jobs and cooperations, and using new technology, in industrial and rural fields in different countries.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی